

Кузьменко В.В.*

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС В УНІВЕРСИТЕТАХ ЗАРУБІЖЖЯ

У статті розглядаються питання впровадження у вищу освіту Болонського процесу, позитивні та негативні сторони роботи університетів за болонською системою.

Реформування та модернізація вищої освіти України відповідно до європейських стандартів і принципів Болонського процесу, необхідність посилення її якісних показників потребують глибокого вивчення та творчого застосування освітніх традицій, повчального педагогічного досвіду. Усебічне, комплексне вивчення під кутом новітньої методології актуальних проблем університетської освіти. є одним з пріоритетних напрямків педагогічних досліджень, який є досить важливим як у науково-пізнавальному, так і в практичному сенсі. Цей динамічний процес містить значні можливості для теоретичних узагальнень і концептуальних побудов університетської освіти в Україні на основі узагальнення та поглиблення наукового пізнання сутності, провідних тенденцій, загальних закономірностей та особливостей професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Питання розвитку університетської освіти та стратегічні напрями її модернізації на сучасному етапі знайшли відображення на сторінках ґрунтовних досліджень В.Кременя, В.Андрущенка, В.Лугового, В.Сидоренка, М.Терещука, В.Лутая, В.Сагарди, Л.Коваль та інших. Усвідомлення об'єктивної необхідності у всебічному вивченні, узагальненні, творчому використанні на сучасному етапі реформування вищої школи зарубіжного досвіду становлення та розвитку університетів обумовили вибір теми статті.

Особливе місце в інноваційних процесах, що відбуваються у вітчизняній системі вищої освіти, належить тим з них, які викликані Болонським процесом. Він і сам належить до розряду наднаціональних інновацій. Даний процес обумовлений безліччю факторів різного порядку й рівня, що впливають на інноваційний потенціал у тих трансформаційних контекстах, які сьогодні визначають зміст, характер і спрямованість радикальних перетворень у культурі.

Болонські ідеї в основному узгоджуються із пріоритетними напрямками політики української держави в галузі освіти, які визначаються Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку

---

* © Кузьменко В.В.

освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.

Болонський процес можна визначити як своєрідний соціокультурний експорт. Разом з тим відповідність цього процесу стратегічним пріоритетам Національної доктрини розвитку вищої освіти вимагає змін у сфері вищої освіти, що адекватні завданням євроінтеграції. Для України цей процес є одним з коридорів, котрі ведуть до Євросоюзу, що почасти полегшує, але водночас і ускладнює аналіз і адекватну оцінку його наслідків. Внутрішня потреба в реформуванні існуючої системи освіти за європейським зразком накладається на політичні бажання й установки, що мають власне значення навантаження [3].

Звідси оцінка можливостей і перспектив, що відкриваються Болонським рухом для української системи вищої освіти, вимагає аналізу передісторії цього руху, актуальних вимог і можливостей їх реалізації. Усе це дозволить оцінити рівень життєздатності даної інновації, де соціокультурні й культурно-політичні аспекти сполучаються з конкретними формами конструювання загальноєвропейського освітнього простору.

При цьому не можна випускати з уваги, що, хоча Болонський процес у Західній Європі не обтяжений вантажем політичних надій, тут він також обумовлений кризовими явищами в системі вищої освіти, зокрема кризою європейського університету.

Прийняттю Болонської декларації передувало обговорення перспективи європейської вищої освіти й забезпечення її конкурентоспроможності в умовах глобалізації, радикальних змін у культурі у зв'язку зі становленням інформаційного суспільства [2, с. 17]. Він викликаний до життя соціальними й культурними інноваціями, обумовленими реаліями інформаційного суспільства [2]. У них чітко окреслюються контури «Європи знань». Це має принципове значення для розуміння подвійної спрямованості Болонського процесу: він є рухом, націленим на досягнення внутрішньої західноєвропейської інтеграції в рамках ЄС; припускає інтеграцію в Європу її так званого «другого ешелону» – східноєвропейських країн із соціалістичним минулим. Завданням Болонського процесу є створення єдиного простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з урахуванням можливості їх працевлаштування. Ідея європейської солідарності все більшою мірою починає розкривати свій творчий потенціал. Її реалізація у сфері освіти дає можливість підсилити міжнародну конкурентоспроможність європейської освіти в цілому, а також

окремо взятих національних систем за рахунок об'єднання матеріальних ресурсів, культурного, соціального й людського капіталу.

Ідея європейської солідарності розкриває також внутрішні протиріччя, пов'язані із практичним здійсненням євроінтеграції в галузі освіти. Найбільш престижні університети Західної Європи, що володіють солідною матеріальною базою, фактично ігнорують євроінтеграційні ініціативи. До цього процесу приєдналися в основному ті країни, освітні системи яких не тільки не в змозі витримати конкуренцію з флагманами світової і європейської університетської освіти, але й серйозно стурбовані виживанням вищої школи в умовах суспільства ризику [3].

У західних університетах домінує не гуманно-просвітницьке ставлення до студентів, а прагматичний підхід, тверда селекція на всіх етапах навчання. Використання механізму селекції виявляється далеко не останнім інструментом при досягненні європейської якості. Престижні європейські університети відрізняються від інших твердістю селекції, що передбачає досить високий відсоток відсівання студентів на всіх курсах. Тут домінує установка на підтримку репутації з метою залучення здібних студентів з інших регіонів і країн. Так, у Кембриджському й Оксфордському університетах (Великобританія) перший курс є перевіркою здібності студентів до навчання в умовах самонавчання й самоконтролю без додаткової методичної опіки. Тьютор тут не роз'яснює матеріал, а дає завдання й оцінює їх виконання.

У європейських університетах вважається анахронізмом організація навчального процесу за принципом роз'яснення матеріалу й натаскування. Показово, що тверда селекція краще працює там, де навчання є платним [4, с. 49].

Коректний аналіз близьких і віддалених наслідків упровадження настільки масштабної інновації, як болонська ідея, вимагає виведення її з орбіти політичного мислення в площину теоретичного соціологічного аналізу, щоб потім повернути її в площину практики, у тому числі й політичної. Таку можливість надає розгляд болонської ідеї з позицій теорії модернізації, адаптованої до контекстів модернізаційних трансформацій, що відбуваються в Україні [1]. Такий підхід теоретично припускає взаємопереходи між ідеальним і дійсним, а також між різними сферами суспільного життя. Це дозволяє розкрити суперечливий зміст як ідеї, так і дійсності Болонського процесу, показати його вплив на функціональні можливості української системи вищої освіти.

Принципове значення має визначення об'єктивних передумов. В.П. Андрущенко, визначаючи їх, наголошує на системному й багатовекторному характері зовнішніх детермінант Болонського процесу. Він відзначає, що цей рух обумовлений реальними змінами, які відбуваються на територіях Європи й світу: проблемами глобалізації, становлення інформаційного суспільства, посилення міграційних процесів, мобільності ринку праці, обміну між культурами, а головне – об'єктивно сформованою потребою навчитися «жити разом», зберігаючи при цьому власну етнічність, культурність, релігійність та інше [1, с. 6].

Високо оцінюючи силу ініціативи Болонського процесу, грандіозність його задумів, що стосуються модернізації сучасної вищої освіти, не можна випустати з уваги наступний момент, що стосується соціальної й культурної динаміки наднаціональних соціальних систем, у тому числі й інтегрованої Європи. Однією з прихованих причин, що ініціювали Болонський процес, є конкуренція європейських і американських університетів. Саме ця причина дозволяє розкрити подвійність його місії й соціальних завдань. Так, німецькі університети стурбовані відтоком професорів і перспективних студентів у США. Зазначимо, що даний феномен являє собою наслідок підвищеної соціальної мобільності індивідів і академічних співтовариств. Показово, що в Німеччині протистояти такому відтоку соціального й культурного капіталу намагаються шляхом створення елітних університетів. Їх структура й організаційна модель у даний час є предметом обговорення. Окремі проекти таких університетів виступають мов би острівцями в загальному потоці Болонських ініціатив, розрахованих скоріше на виробництво освітніх послуг, ніж на формування національних наукових еліт. Навіть у країнах – лідерах Західної Європи гостро стоїть питання про академічну еліту, яка перетікає на інший континент у пошуках кращих умов праці, реалізації свого потенціалу. Справедливість стосовно окремих представників академічних співтовариств обертається несправедливістю стосовно нації, яка бере на себе вантаж підготовки фахівця. Слушна самореалізація й несправедливий розподіл культурного потенціалу сьогодні створюють ґрунт для конфліктів у наднаціональному освітньому просторі.

Модернізація освітніх систем Східної Європи відбувається за сценарієм так званої «другої Європи». Загальна ж картина відтворює відому схему І. Уоллерстайна, коли центр сам створює свій простір для більш ефективної експлуатації ресурсів периферії. Болонський процес є частиною цієї стратегії.

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

У країнах Євросоюзу реалізація програм ERASMUS і SOKRATES реальна за умови продовження тієї потужної фінансової підтримки, яка існує сьогодні. Для «другого ешелону» молодих європейців це в більшості випадків виявиться утопією, що породжує фрустрацію соціальної несправедливості, що й загострює почуття. Приблизно таку ж реакцію слід очікувати й від викладачів вітчизняної вищої школи. Оплата їх праці суттєво різниться навіть у межах Євросоюзу, не говорячи вже про Україну. Уже зараз значно розширилася географія відтоку кваліфікованих викладацьких кадрів (особливо фахівців вищої кваліфікації). Низька заробітна плата й постійне підвищення вимог, розширення кола професійних обов'язків без витрат на відтворення інтелектуальної сили, відсутність матеріальної бази для науково-дослідної роботи й т.п. змушують працівників вищої школи пропонувати свої послуги не тільки далекому, але й близькому зарубіжжю.

Отже, внутрішня суперечливість Болонського процесу не є приводом для відмови від євроінтеграції в галузі освіти. Навпаки, комплекс болонських нововведень дає можливість більш точно діагностувати стан української вищої школи й прогнозувати тенденції її розвитку в процесі модернізації. Болонський процес містить конструктивний імпульс для системи, яка не позбулася ностальгії за минулим. Реалізація Болонських ідей вимагає продуманої й зваженої політики, підкріплення конструктивної тенденції законодавчими актами. При адаптації болонських вимог до української дійсності необхідно керуватися насамперед національною ідеєю й національними інтересами.

Література:

1. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5-9.
2. Ідея університету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – 304 с
3. Касьянов Г. Болонизация: спешите медленно // Зеркало недели. – 2004. – 22 мая. – С.12-13.
4. Evans M. Kampf um kluge Koepfe // Der Spiegel. - 2004. - №3. - S. 46-52.